

Gedachten over het vraagstuk der armverzorging

<https://hdl.handle.net/1874/235724>

mm 12855

van den Schrijver

GERG. SUB. No 49.

GEDACHTEN OVER HET VRAAGSTUK DER ARMVERZORGING.

door J. R. Snoeck - Henkemaans.

In de laatste jaren openbaart zich in ons vaderland een sterk verlangen naar verbetering op het gebied der armenzorg. In het bijzonder treedt de wensch op den voorgrond, dat de Nederlandsche armenwet mocht worden gewijzigd. Die wetsherziening wordt gewenscht zoowel door hen, die het onderwerp bezien van de theoretisch wetenschappelijke zijde, als door hen, die zich in eenvoudige toewijding bezighouden met het helpen van armen en ongelukkigen.

Niettegenstaande dit algemeen verlangen schijnt toch het tot stand brengen eener ingrijpende herziening der wet van 28 Juni 1854 tot regeling van het armbestuur niet zoo gemakkelijk te zijn. Dat was (welbeschouwd) ook niet anders te wachten. De wettelijke regeling van eenig maatschappelijk belang moet, om te slagen, de uitdrukking zijn eener overtuiging, die althans door de groote meerderheid der natie wordt gedeeld. Omtrent de vraag, »hoe tot afdoende verbetering onzer nationale armenzorg te geraken», is van het bestaan eener zoodanig gevestigde overtuiging nog niet gebleken; integendeel bemerkt men bij de betrekkelijk geringe belangstelling, die het vraagstuk der armverzorging ten deel valt, dat de meeningen omtrent de beginselen, waarvan moet worden uitgegaan, zeer uiteenloopen.

Een nauwlettend waarnemen dezer verschillende meeningen en verlangens doet in hoofdzaak drie richtingen kennen, waarin zij zich bewegen.

De richting, die het meest afwijkt van het tot heden gevolgde systeem, is die, welke aanstuurt op »Staatsarmenzorg», d. i. verzorging der armen, zoo niet uitsluitend, dan toch in hoofdzaak, door de burgerlijke overheid. Het is opmerkelijk, dat deze richting bij de jongste discussiën over dit onderwerp in de Tweede Kamer op 9 December 1898 door niemand is verdedigd. Ook is mij geen werk over armenzorg bekend, waarin deze richting voor Nederland als »de gewenschte» wordt aangewezen. Toch heeft zij hare voorstanders. Ware dat niet zoo, de Minister van Binnenlandsche Zaken zou in bovengenoemde

discussie niet met zooveel nadruk er zijne blijdschap over betuigd hebben, dat de heer Hartogh zich (evenals de Minister) een beslist tegenstander had getoond van het monopoliseeren van armenzorg bij Staat en gemeenten. Wellicht droeg het adres van het genootschap »Liefdadigheid naar Vermogen" (eenige dagen te voren bij de Tweede Kamer ingediend) ertoe bij, dat de Minister deze woorden sprak. Het kan toch niet worden ontkend, dat dit adres de uitnoodiging bevat tot het zetten van een stap in de door den Minister niet gewenschte richting, niet alleen door eene doorgaande onderschatting van de beteekenis der kerkelijke en particuliere armenzorg in ons vaderland, maar bovenal door den eisch tot opheffing van art. 20 (*) der tegenwoordige armenwet.

De tweede richting, die door den ernst, waarmee zij optreedt, recht heeft op aller belangstelling, legde hare beginselen neer in eene der meest omvangrijke en belangrijke studiën, die in de laatste jaren over armenzorg verschenen, nl. het *Rapport* van 1895 over het vraagstuk der armverzorging, in opdracht van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen bewerkt door de heeren Mr. H. Goeman Borgesius, Mr. A. F. K. Hartogh, J. F. L. Blankenberg, Dr. H. J. de Dompierre de Chaufepié en Mr. R. J. H. Patijn.

Dit *Rapport* plaatst zich op het standpunt van art. 20 der armenwet, dat door »Liefdadigheid naar Vermogen" verworpen wordt ($\frac{1}{7}$); het getuigt herhaaldelijk van groote waardeering der kerkelijke en bijzondere armenzorg en stelt de aanmoediging daarvan door de overheid als een der eerste eischen op den voorgrond (§), doch het legt daarnevens zóódanig den nadruk op de uitbreiding der openbare armenzorg en geeft aan hare organisatie een zoodanigen omvang, dat bij wettelijke invoering dier regeling de overheidszorg de voornaamste en weldra de alles overheerschende plaats zou innemen in den arbeid tot hulp der armen. Het verschil tusschen de eerstgenoemde en deze tweede richting zou in de practijk dus niet zeer groot zijn. Dat scheen ook de meening te zijn van een der samenstellers van het *Rapport*, den heer Hartogh, toen hij in bovengenoemde Kamersitting verklaarde, dat het adres van »Liefdadigheid naar Vermogen" tot dezelfde conclusiën kwam als het *Nutsrapport*. Het antwoord van den Minister Goeman Borgesius, medesamensteller van het *Rapport*, geeft grond voor de onderstelling, dat tusschen de inzichten der beide rapporteurs zoo geen belangrijk dan toch een noemenswaardig verschil bestaat.

(*) Art. 20 luidt als volgt:

„De ondersteuning der armen wordt, behoudens de verdere bepaling dezer afdeling, overgelaten aan de kerkelijke en bijzondere instellingen van weldadigheid."

(†) *Rapport*, bladz. 208, regel 3. „In beginsel blijft ook in ons stelsel de armenzorg van overheidswege aanvulling van de vrije liefdadigheid — in dien zin, dat zij niet optreedt, waar reeds van elders voldoende ondersteuning wordt verstrekt."

(§) *Rapport*, bladz. 192, § 2. „De kerkelijke en bijzondere liefdadigheid worden van overheidswege zooveel mogelijk aangemoedigd en in goede richting geleid."

De derde richting wordt gevolgd door hen, die het minst afwijken van het standpunt, dat door den wetgever van 1854 werd ingenomen. Zich plaatsend lijnrecht tegenover het genootschap »Liefdadigheid naar Vermogen», waar het beweert, dat de kerkelijke en de bijzondere liefdadigheid onmachtig bleken tot vervulling der haar toegedachte taak, houdt deze richting voldoende geloof in het doorzicht, de veerkracht en den liefdadigheidszin van het Nederlandsche volk, om de hulp van lijdenden en behoeftigen in hoofdzaak aan de kerkelijke en particuliere armenzorg te durven overlaten.

Dat onder het heerschende regime de krachten der kerkelijke en particuliere armenzorg maar al te dikwijls te kort schieten, wordt ook door de voorstanders dezer derde richting volmondig erkend; doch daarbij moeten drie omstandigheden niet uit het oog worden verloren: 1°. dat van overheidswege tot heden zeer weinig is gedaan tot zedelijken steun en aanmoediging der vrije liefdadigheid, ja, dat deze zelfs vrij wel onbeschermd is gelaten tegen het *zedelijk nadeel*, haar aangedaan door allerlei onbeschaamde bedriegerijen; 2°. dat op hare schouders lasten zijn gelegd, die daarop niet behoorden; 3°. dat in sommige deelen van ons land de welvaart in de laatste jaren niet onbelangrijk achteruitging, hetgeen wellicht mede hierdoor veroorzaakt werd, dat, ten gevolge van omstandigheden, die hier buiten beschouwing moeten blijven, de Regeering in die jaren zich zóóveel heeft moeten bezighouden met onderwerpen, waarvan *indirect* eene verbetering van den volkstoestand werd verwacht, dat zij onmogelijk voldoende aandacht kon wijden aan de *directe* bronnen van welvaart van het Nederlandsche volk.

Ook deze derde richting vraagt dus wijziging der armenwet, opdat tegenover het driest optreden van onwaardigen en baatzuchtigen de liefdadigheid zich kunne handhaven, zoowel door bescherming en medewerking van de zijde der overheid als door het overnemen door deze van de zorg voor die armen, wier verzorging een krachtiger optreden vraagt, dan eene kerkelijke of particuliere instelling zich tegenover hare medeburgers mag veroorloven. Deze richting zou in hoofdzaak als de uitdrukking van haar beginsel kunnen aanvaarden de slotwoorden der inleiding tot het *Rapport* van 1898 aan de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen omtrent het vraagstuk van de verzorging der verwaarloosde kinderen. De bewerkers van dit *Rapport* zeggen dáár omtrent dit aan de armverzorging zoo nauw verwante belang: »In verband met hetgeen tot heden in deze aangelegenheid is verricht schijnt bij ons te lande de reusachtige krachtsinspanning, die noodig is om het kwaad uit te roeien, veilig aan particuliere krachten en gezonden burgerzin te kunnen worden overgelaten; maar dan mag ook van den staat worden geëischt dat de wetgeving niet belemmerend werke in dit edel en nuttig streven.»

Aan hen, die aandachtig hebben gelezen, wat de heeren Goeman Borgesius c. s. in hun *Rapport* mededeelen omtrent de beraadslagingen bij de vaststelling der wet van 1854, en die daarbij oog hebben voor de gehechtheid van het Nederlandsche volk aan oude instellingen, vooral waar deze in verband staan met de kerkelijke verhoudingen, aan dezen is het duidelijk, dat eene poging tot herziening der armenwet in de laatstgenoemde richting meer kans van slagen aanbiedt dan een voorstel tot wetswijziging in eene der richtingen, die in de eerste en tweede plaats werden genoemd.

Op zichzelf mag deze grootere kans van slagen voor den wetgever geene reden zijn zich in die richting te bewegen. Ik geloof echter, wanneer de vrije liefdadigheid zich even krachtig blijft betoonen, als tot heden in ons vaderland het geval is, en het mocht gelukken, eene wetswijziging in deze laatstgenoemde richting tot stand te brengen, dat de toestanden zóóveel zouden verbeteren, dat ook zij, wier wenschen zich verder uitstrekken, niet geheel onvoldaan zouden zijn.

Welke wijziging en aanvulling de bedoelde wet in hoofdzaak volgens deze opvatting zou moeten ondergaan, zal aan het slot van dit opstel nader worden aangeduid, nadat vooraf de gronden zijn ontwikkeld, waarom wetswijziging in de eerstgenoemde twee richtingen niet wenschelijk schijnt.

I.

Tegen het invoeren van armenzorg van overheidswege als regel wensch ik slechts drie bezwaren te noemen, welke eenvoudig aan de practijk des levens zijn ontleend: 1°. het verzwakken der deugden van liefdadigheid en mededeelzaamheid bij de gegoeden; 2°. geestelijke en stoffelijke benadeeling der ware armen; 3°. het wegnemen van den prikkel tot krachtig waken voor de welvaart des volks bij de overheid.

1. Het is eene fictie, dat bij een meer direct optreden der overheid als helper der armen de liefdadigheid niet zou verminderen. Achttien eeuwen van Christendom bleken, helaas! niet voldoende, om den mensch het zoeken van zichzelf en het najagen van eigen voordeel te doen schuwen. Het beste bewijs, dat ook het oefenen van weldadigheid eene deugd is, welke o zoo gemakkelijk wordt verleerd, ligt wel hierin, dat men ook thans reeds gansche kringen van burgers heeft, waar deze deugd alleen bij name bekend is.

Voor armenzorg is veel geld noodig, zeer veel geld, en waar de overheid dat noodig heeft, klopt zij aan bij de belastingbetalende burgers. Reeds nu verminderen de bijdragen voor weldadige doeleinden

ten gevolge der drukkende belastingen (*). Hoe zouden zij dalen, als aan de financieele eischen eener algemeene staatsarmenzorg moest worden voldaan!

En ook waar niet de belastingdruk tot onthouding leidde: waarom zou men zich voor het helpen der armen persoonlijke en geldelijke opoffering getroosten? *De overheid is ervoor; zij doet het, en zij doet het goed.* Deze beschouwing zou zóó voor de hand liggen, dat niemand den voortgang ervan zou kunnen tegenhouden.

Wellicht dat deze of gene in eene vermindering van den liefdadigheidszin geen achteruitgang ziet van ons volk. Dit oordeel zou op zichzelf reeds een bewijs zijn van zedelijken teruggang; want ieder, die er iets van verstaat, dat de waarde van een mensch uitsluitend bepaald wordt door hetgeen hij met opoffering van zichzelf voor anderen is, zou het ten diepste betreuren, indien van den lust, om wèl te doen, waarvoor het Nederlandsche volk immer te recht is beroemd geweest, slechts de herinnering overbleef.

2. Het is een feit, dat door alle armverzorgers zal worden bevestigd, dat de besten onder de armen het inroepen der liefdadigheid veel te lang uitstellen. Uit mijne ervaring zou ik daarvan menig treffend voorbeeld kunnen aanhalen. Dat uitstellen mag niet worden afgekeurd; het is een bewijs, dat lust tot zelfstandigheid, besef van eigenwaarde, eergevoel bij den arme bestaan.

Toch is het dikwijls te betreuren, dat zij niet vroeger kwamen; dan ware wellicht met een weinig hulp de toestand te redden geweest. Doch als eenmaal eene totale verarming is ingetreden, de meubels verkocht en de kleeren verpand zijn, dan staat men verlegen, hoe in zulk een toestand hulp te bieden.

Welke vorm van armenzorg is dus voor den waren arme de beste? Die, welke het meest een vertrouwelijk karakter draagt. Zij, die waarlijk arm zijn, moeten *durven* komen; zij moeten zich kunnen en durven uitspreken in eene vertrouwelijke ontmoeting met hem, die hen helpen kan. Aan dien eisch kan eene verzorging van overheidswege nooit voldoen; de diaconale armenzorg kan dat ideaal nabij komen.

Het staat zoo duidelijk te lezen op bladz. 248 van het *Nutsrapport*: »De plaats waar iedere persoon, die voor ondersteuning in aanmerking wenscht te komen, zich moet aanmelden; is de zetel van het burgerlijk armbestuur.» Juist, zóó moet het zijn bij armenzorg van overheidswege; het kan niet anders.

Arme weduwe, gij moet u aanmelden bij den zetel van het burgerlijk armbestuur, op het groote bureau, waar een aantal heeren u zien zullen. Daar wordt het algemeen register opgeslagen, om na te

(*) Als curiosum bewaarde ik eenige jaren een inteekenbiljet van de winterinschrijving der N.-H. Diaconie van iemand, die gewoon was f 200 te schenken, doch die het jaar van de invoering der vermogensbelasting slechts voor f 100 inteevende met het bijschrift: „Wegens de hooge belastingen mijne bijdrage tot de helft vermindert.”

gaan, of uw naam ook voorkomt op de officieele lijst van armen. Gij stondt er tot heden nog niet op; maar nu helpen geene bedekselen meer, waarmee gij uwe armoede wist te verbergen; uw naam komt op die groote lijst, en iedereen, ook uwe naijverige en ongevoelige buurvrouw (als zij het maar goed aanlegt), zal nauwkeurig en haarfijn kunnen weten, hoè uw toestand is en wat gij van anderer hulp geniet.

Gansch anders werkt de diaconale armenzorg . . . Het is schemeravond; de diaken heeft toevallig geene vergadering en is thuis. Er wordt eene juffrouw aangediend; de diaken vermoedt reeds, wat het zijn zal; zulke bezoeken zijn hem niet vreemd. Hij ontvangt de juffrouw, en nu verneemt hij het eeuwenoude maar het hart met immer nieuwe droefheid vervullende verhaal van de moeite en zorg, het lijden en strijden der weduwe.

Zie, tot dien diaken durft deze weduwe komen. Het ging wel niet gemakkelijk, maar het ging toch. Zij kent hem, zij zag hem dikwijls in de kerk, hij staat niet zoo heel ver van haar af. Maar als deze vrouw moet komen »tot den zetel van het burgerlijk armbestuur», tot het groote bureau, waar zij zooveel vreemde gezichten vreest, ach! zij zal liever armoede en kommer verduren, dan tot dien stap te besluiten.

Was het overdreven, toen ik zeide, dat Staatsarmenzorg zou leiden tot nadeel der ware armen? Als gij het vertrouwelijk en broederlijk karakter aan de armenzorg ontneeft en haar verlaagt tot een onderdeel van het administratief organisme, waarin de Staat zich openbaart tegenover de eenvoudige burgers, dan hebt gij een stap gezet in de richting tot uitsluiting der meest sympathieken onder de armen.

3. Staatsarmenzorg zal voor de overheid den prikkel wegnemen, om krachtig te waken voor de welvaart des volks.

Indien in een rijk, of in een bepaald gedeelte daarvan, voortdurend veel armoede heerscht, zoo is het duidelijk, dat daarvoor eene algemeene oorzaak moet zijn. Als steeds de hoeveelheid werk te gering is, om de nijvere handen aan arbeid en de grage monden aan brood te helpen, dan moet gezocht worden naar middelen, van welke verbetering in den toestand kan worden verwacht; en in ons gelukkig Nederland met zijne talrijke bronnen van welvaart zal zulk zoeken zelden vruchteloos zijn, wanneer slechts Regeering en volksvertegenwoordiging er hare volle aandacht aan wijden.

Niemand zal de waarde van onderwerpen als kiesrecht en dienstplicht geringachten; nog minder moet de aandacht beperkt worden, aan onderwijs en opvoeding gewijd. Ik weet zeer wel, dat de mensch »bij brood alleen» niet leven kan; maar »zonder brood» kan hij toch ook niet leven, en daarom is het een eerste plicht der overheid, te zoeken naar alle middelen, die den bloei van landbouw, handel, nijverheid en scheepvaart kunnen bevorderen. Dat »zoeken» is niet altijd even ge-

makkelijk; en als er dan in het land een vragen en roepen ontstaat, omdat er nood dreigt, zoo is dat een heilzame prikkel, om niet te verslauwen, maar met dubbelen ijver voort te gaan met het bevorderen der oude en het zoeken van nieuwe bronnen van welvaart.

Het zal dan zeker dikwijls gemakkelijker zijn, den roepende den mond te stoppen met gegeven brood en den vragende de hand te vullen met onverdiend geld; maar dat brood is spoedig gebruikt en dat geld is spoedig verteerd, en het roepen zal opnieuw beginnen. Met zóó te handelen, neemt men wel de ellende voor een oogenblik weg, maar men doet geen stap, om de oorzaak op te heffen.

Laat het wegnemen der droevige gevolgen van een onzuiveren maatschappelijken toestand het werk blijven van naastenliefde en Christelijke toewijding, doch laat de overheid hare volle aandacht geven aan het opsporen en wegnemen der oorzaken.

Het is ook hier de plaats, om met een enkel woord te wijzen op een gebied, waar zeer zeker de overheid met vrucht kan optreden tot voorkoming van armoede. Ik bedoel het tot stand brengen eener algemeene pensioenregeling, gebaseerd op besparing, voor hen, die om loon arbeiden. De bestudeering van dit vraagstuk heeft in den laatsten tijd zoo groote vordering gemaakt en zijne oplossing belooft zóóveel voor de toekomst, dat de Regeering hieraan wel allereerst hare aandacht mag schenken.

De vele moeilijkheden, welke deze zaak meebrengt en die nu wel breed genoeg (wellicht reeds te breed) zijn uitgemeten, mogen toch op den duur niet van eene poging tot regeling dezer gewichtige aangelegenheid terughouden.

II.

Waar ik kom tot het *Rapport* der commissie uit de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, moet mij allereerst een woord van hulde en bewondering van het hart voor zoo nauwgezetten en omvangrijken arbeid. Vooral wat omtrent de buitenlandsche toestanden wordt medegedeeld, is zeer belangrijk en voor Nederlanders grootendeels nieuw.

Dat dit *Rapport* (wellicht buiten den wil der samenstellers) ten slotte tot eenzijdige conclusiën komt, die geheel den weg van »Staatsarmen-zorg» opgaan, is juist uit die buitenlandsche onderzoekingen zeer verklaarbaar. Het grootste deel der mededeelingen uit het buitenland betreft de openbare armverzorging, een zeer klein deel behandelt de kerkelijke en particuliere liefdadigheid.

Terwijl in Nederland de uitgaven van overheidswege voor de armenzorg gemiddeld slechts 40 % (*) van het totaalcijfer bedragen, schijnt

(*) In Amsterdam bestrijdt de openbare armenzorg 28 % van het totaalbedrag, voor behoefden uitgegeven. In 's-Gravenhage is dat cijfer 30 %; in de zorg alleen voor huiszittende armen draagt de burgerlijke armenzorg daar 14 % bij.

in de meeste buitenlandsche steden die verhouding gansch anders te zijn, zoodat daar vanzelf de aandacht het meest wordt getrokken door hetgeen van overheidswege geschiedt. Het *Rapport* bevat o. a. op bladz. 153 deze merkwaardige woorden: »Men moet bij het beschouwen dier buitenlandsche particuliere vereenigingen, met name in Duitschland, niet vergeten, dat zij, veel meer dan in ons land, haar arbeid kunnen beperken tot bepaalde deelen van het groote veld der liefdadigheid. *Daar immers voldoet de openbare liefdadigheid (*) aan de taak der geregelde bedeeeling* en kan dus eene vereeniging van particulieren haar pogen meer richten op bepaalde voorkoming van armoede door voorschotten, leeningen, enz.”

De commissie is blijkbaar bekoord door het goed georganiseerde der Staatsarmenzorg in het buitenland tegenover het min of meer verwarde der zich immer verdeelende kerkelijke en particuliere armenzorg hier te lande. Ongetwijfeld heeft eene zoodanige krachtige organisatie in één hand hare goede zijde; maar zij zou voor ons vaderland te duur zijn gekocht, als wij haar betaalden met eene verflauwing der naastenliefde en Christelijke belangstelling, die juist tot de schoonste eigenaardigheden behooren van het Nederlandsche volkskarakter.

Eene aandachtige lezing van wat de commissie mededeelt omtrent de toestanden in de meeste groote rijken van Europa, zal bij niemand den wensch levendig maken tot vervorming der Nederlandsche toestanden naar buitenlandsch model; integendeel doet menige bladzijde ons onwillekeurig de bede uiten, dat, als wij of onze kinderen nog eens tot armoede mochten komen, wij dan mochten vallen in handen der verwarde Nederlandsche liefdadigheid en niet in die der goed georganiseerde buitenlandsche armenzorg.

Indien werkelijk de particuliere en kerkelijke armenzorg in het buitenland geene grooter plaats inneemt, dan het *Rapport* ons doet kennen, zoo is Nederland die rijken verre vooruit. De vrije uitingen van liefde en opoffering voorzien blijkbaar in ons land in vele behoeften, waarvoor in andere landen door het openbaar gezag moet worden gezorgd.

Bij al het goede, dat de samenstellers van het *Rapport* voor Nederland wenschen en willen, is niet voldoende in het oog gehouden, dat tot elken prijs een terugvallen tot die buitenlandsche toestanden moet worden voorkomen. Het zeer vele goede, dat in het buitenland kan worden geleerd, moet ingevoegd worden in de in beginsel goede Nederlandsche toestanden; maar nooit mogen de hooge geestelijke voorrechten van ons volk worden opgeofferd aan het op zichzelf rechtmatig verlangen naar beter en krachtiger organisatie.

Ik geloof dan ook tegen het *Rapport* drie bezwaren te mogen

(*) De cursiveering is niet van de commissie, doch is hier aangebracht, omdat juist deze woorden het verschil tusschen Nederlandsche en Duitsche toestanden teekenen. Het woord »liefdadigheid” is hier minder juist gekozen. Openbare armenzorg is geene zuivere liefdadigheid.

inbrengen: 1°. De commissie treedt bij het aangeven harer »hoofdpunten voor eene nieuwe armenwet" te veel in bijzonderheden; 2°. hare voorstellen geven een voor Nederland ongemotiveerden voorrang aan de openbare armenzorg; 3°. het *Rapport* verwacht alles van de wetgeving, zonder een weg te zoeken, langs welken (ook buiten medewerking der overheid) de armenzorg kon worden verbeterd.

De §§ 1—6 der »hoofdpunten voor eene nieuwe armenwet" geven de algemeene beginselen aan; de §§ 7—26 bevatten de organisatie der openbare armenzorg.

Ik wil mij uitsluitend bewegen op mijn eigen terrein, nl. dat der practijk, en zuiver juridische vragen vermijden. Toch moet ik even de vraag stellen, of eene »verplichting", als in § 1 aan de overheid wordt opgelegd, niet vanzelf ook een »recht" schept voor de andere partij, nl. de armen; vooral in verband met het bepaalde in § 12.

Bij de organisatie, door de commissie aanbevolen, rijst allereerst de vraag, of het goed is, haar verplichtend te stellen voor *alle* gemeenten. De commissie maakt alleen onderscheid tusschen gemeenten beneden en boven de 15,000 inwoners. Het bezitten van een burgerlijk armbestuur is echter voor alle gemeenten verplichtend en de volledige organisatie moet worden toegepast in alle gemeenten boven de 15,000 inwoners. Had hier geen onderscheid moeten worden gemaakt tusschen groote en kleine, rijke en arme, stads- en plattelandsgemeenten? Is het zelfs denkbaar, dat eene regeling, die b.v. te Amsterdam en Rotterdam voldoet, ook is aan te bevelen voor uitgebreide gemeenten als Ede in Gelderland, Weststellingwerf in Friesland en andere, die gevormd zijn uit verschillende dorpen, die dikwijls vrij ver van elkaar verwijderd liggen en die elk op zichzelf een historisch geheel vormen?

Reeds de zeer uiteenlopende toestanden in de verschillende gemeenten moesten ertoe leiden, dat de wetgever zich beperkte tot het geven van algemeene beginselen en de verdere regeling onder hooger toezicht aan de gemeentebesturen overliet.

Er zijn b. v. welvarende gemeenten, waar de armoede zich tot enkele gezinnen beperkt; andere, waar de kerkelijke armenzorg over zoodanige middelen beschikt, dat er voor de overheid niet veel te doen overblijft; wederom andere, waar het helpen der armen met recht vaderlijke zorg geschiedt door den burgemeester of door burgemeester en wethouders, zonder dat die regeling ooit reden gaf tot klachten (*). Zou het nu verstandig zijn, al dezen gemeenten een zoo gecompliceerd stelsel van armenzorg op te dringen, als door de commissie wordt aanbevolen?

Maar afgescheiden van de uiteenlopende behoeften der verschillende

(*) Zoo is het o. a. in Weesp, eene kleine stadsgemeente met bloeiende fabrieken en bijna 4000 inwoners. Trouwens, de commissie erkent zelf op blz. 223 van haar *Rapport*, dat haar van moeilijkheden in gemeenten, waar die regeling bestaat, niet is gebleken.

gemeenten is het niet zonder gevaar, dat de wetgever zich zoozeer in bijzonderheden verdiept op een terrein, waar het openbaar gezag nog zoo weinig ervaring heeft kunnen opdoen. Een gemeenteraad kan zijne besluiten zonder veel moeite herzien bij gebleken ondoeltreffendheid; maar tot het aanbrengen van wetswijziging is meer noodig. En toch komen in de voorstellen der commissie bepalingen voor, die in de praktijk lichtelijk konden tegenvallen. Ik wil als zoodanig één bepaling noemen, welke een der hoeksteen van het systeem der commissie uitmaakt; het is die uit § 17: »Als regel geldt, dat een armbezoeker slechts een klein aantal gezinnen heeft te bezoeken.» Op bladz. 245 geeft de commissie nader aan, dat dit kleine getal hoogstens »vijf» mag bedragen. Dit zeer kleine getal opent den weg tot eene zeer groote verkeerdheid. De armbezoeker, die slechts zoo weinig gezinnen te verzorgen heeft, zal zeer licht in de verleiding komen, over deze menschen een ongeoorloofd patronaat uit te oefenen, een patronaat, dat niet alleen onvereinigbaar is met de opvattingen van het vrijheidlievende Nederlandsche volk, maar dat ook allernadeeligst werkt op de vorming van geest en hart dergenen, die het ongeluk hebben arm te zijn. Zeer zeker, er zijn menschen (en men vindt ze niet enkel onder de armen), voor wie het nuttig en noodig is, in alle dingen te worden geadviseerd en gecontroleerd; maar er zijn ook zeer veel menschen, die gaarne hun eigen weg gaan en te wier opzichte niemand recht of reden heeft hen te beperken in het zelfbestuur hunner handelingen. Indien de zoodanigen arm worden en gij treedt als armverzorger hunne woning binnen, dan is het alleen uwe taak, zoo verschoonend mogelijk te onderzoeken, welke hulp men van u vraagt, daarna die hulp op het spoedigst te verleenen en u dan zoo snel mogelijk terug te trekken.

Ik heb mij meermalen geërgerd bij het vernemen, hoe sommige armbezoekers bij hunne prijzenswaardige pogingen, om zich van den toestand van een gezin op de hoogte te stellen, alle teerheid, alle kieschheid, alle ontzien van den arme uit het oog verloren; terwijl toch een weinigje toegepaste menschenkennis wel kon doen *raden*, wat men gaarne zou willen *weten*. Beter een onvolledig rapport dan die ongeoorloofde aandrang tot het zien van kamers of kasten, die men u niet vrijwillig opent; beter onvolkomen gegevens dan dat eigenmachtig onderzoeken van dekens en stroozakken, die men u niet uit eigen beweging toont. Gij moogt van den arme niet vragen, dat hij u zegt en toont, wat gijzelf voor uw eigen broeder, uwe eigen zuster verborgen zoudt houden. De arme heeft zulk een klein terrein, dat hij het zijne kan noemen; ook hij is geroepen »een koning» te zijn; laat hem althans op dat kleine gebied zijn koningschap uitoefenen.

Indien gij eenigen tijd met den arme hebt omgegaan en uwe toewijding aan zijne belangen heeft zijn vertrouwen opgewekt, zal hij u gaan achten en liefhebben en (ik mag het uit ervaring zeggen) hij

zal tot u spreken als een vriend tot zijn vriend, als een kind tot zijn vader. Laat echter liever ruimte voor onbeantwoorde vragen, dan dat gij met geweld zoudt nemen, wat u slechts toekomt, voor zoover het u vrijwillig naar den drang des harten is toevertrouwd. Zoolang gij dat vertrouwen niet bezit, is het beoordeelen van den toestand wellicht moeilijker, maar de ervaren armbezoeker zal toch wel wegen vinden, om zich althans voor volkomen mistasten te vrijwaren.

Hier ligt het groote gevaar van het invoeren der aanbevolen regeling. De politie mag uwe woning niet binnentreden dan op gegronde vermoedens en krachtens bevelschrift van den rechter; maar als gij het ongeluk hebt arm te zijn, dan komt de officieele armbezoeker uwe woning binnen en hem moet gij alles toonen en alles zeggen, ook wat gij nog aan niemand hebt geopenbaard.

In vele gevallen wordt de scherpte van een stelsel geneutraliseerd door de persoonlijke eigenschappen van hen, die met de uitvoering zijn belast. Het zeer groot aantal benoodigde armbezoekers geeft echter weinig grond bij deze zaak op zoo gunstige wending te mogen hopen. Doch al mocht het gelukken, steeds voortreffelijke menschen te vinden, zoo zouden toch de beperktheid van het arbeidsveld en de akelige volledigheid der formulieren den armbezoeker verbieden zich met een persoonlijken indruk tevreden te stellen en hem dwingen tot een stelsmatig ontleden — en (zoo mogelijk) beheerschen van den toestand, waarbij niets hem mag terughouden.

Dat ik hier de schaduwzijde van eene der hoofdbepalingen, door de Nutscommissie aanbevolen, in eenigszins donkere kleuren heb geteekend, is alleen, om mijne meening te rechtvaardigen, dat men niet te voorzichtig kan zijn met het wettelijk vaststellen van deze en dergelijke regelen.

Mijn tweede bezwaar geldt het feit, dat de commissie eene regeling geeft voor de openbare armenzorg, welke tot in de kleinste bijzonderheden afdaalt, terwijl over de wegen tot verbetering der kerkelijke en particuliere armenzorg zeer weinig wordt gesproken. De reden van dit zwijgen zou kunnen zijn, dat de commissie de kerkelijke en particuliere armenzorg zoo voortreffelijk geregeld vond, dat zij geene verbeteringen kon aanwijzen. De geheele toon van het *Rapport* geeft echter aan deze onderstelling weinig waarschijnlijkheid. De reden zal vermoedelijk zijn, dat de openbare armenzorg in meerdere mate de belangstelling der commissie trok.

Ten einde de vraag te beantwoorden, of de commissie bij het verdeelen harer belangstelling wel met den juisten maatstaf mat, moet ik den lezer met eenige cijfers lastig vallen. Ik kies daartoe de gemeente, waarvan ik het best op de hoogte ben, namelijk 's-Gravenhage.

Uitgaven voor ondersteuning in geld, levensmiddelen, brandstoffen, kleeding en ligging aan huiszittende armen door de navolgende instellingen te 's-Gravenhage:

	Ned.-Herv. Diaconie.	Burgerlijk Armbestuur. Totaal Bedrag.	Hiervan aan Hervormden (*).	Vereeniging »Armenzorg». Totaal Bedrag.	Hiervan aan Hervormden (†).
1891	f 71,169.44	f 19,148.64	f 13,391.38 of 69.9 %	f 20,578.16	f 14,404.60 of 70 %
1892	» 67,350.15	» 23,646.40	» 16,539.05 » 69.9 »	» 16,819.97	» 11,773.30 » 70 »
1893	» 65,681.—	» 26,134.10	» 18,222.85 » 69.7 »	» 13,778.44	» 9,644.60 » 70 »
1894	» 66,027.68	» 28,479.49	» 19,956.49 » 70.1 »	» 12,900.11	» 9,030.— » 70 »
1895	» 70,669.61	» 28,339.89	» 19,865.— » 70.1 »	» 11,338.58	» 7,936.60 » 70 »
1896	» 74,079.53	» 26,394.13	» 19,232.11 » 72.8 »	» 13,224.72	» 9,256.80 » 70 »
1897	» 80,883.79	» 26,681.98	» 19,541.07 » 73.2 »	» 12,301.45	» 8,610.70 » 70 »

Voor ondersteuning van Ned.-Hervormden te 's-Gravenhage werd alzoo uitgegeven:

	Totaal (§).	Hiervan door de Herv. Diaconie (Kerkelijke Armenzorg).	Hiervan door het Burgerl. Arm. (Openbare Armenzorg).	Hierv. door de Ver. »Armenzorg» (Particuliere Armenzorg).
1891	f 98,965.42	f 71,169.44 of 71.9 %	f 13,391.38 of 13.5 %	f 14,404.60 of 14.6 %
1892	» 95,662.50	» 67,350.15 » 70.4 »	» 16,539.05 » 17.3 »	» 11,773.30 » 12.3 »
1893	» 93,548.45	» 65,681.— » 70.2 »	» 18,222.85 » 19.5 »	» 9,644.60 » 10.3 »
1894	» 95,014.17	» 66,027.68 » 69.5 »	» 19,956.49 » 21 »	» 9,030.— » 9.5 »
1895	» 98,470.61	» 70,669.61 » 71.8 »	» 19,865.— » 20.2 »	» 7,936.60 » 8 »
1896	» 102,568.44	» 74,079.53 » 72.2 »	» 19,232.11 » 18.8 »	» 9,256.80 » 9 »
1897	» 109,034.86	» 80,883.79 » 74.2 »	» 19,541.07 » 17.9 »	» 8,610.70 » 7.9 »

Aannemende, dat de ondersteuning aan personen van andere gezindten in dezelfde verhouding over de drie vormen van armenzorg is verdeeld als die aan Hervormden, komt men tot de slotsom, dat van de verzorging der huiszittende armen (en dat is toch, wat men in engeren zin onder *armenzorg* verstaat) te 's-Gravenhage wordt gedragen ± 20 % door de burgerlijke armenzorg, ± 80 % door de kerkelijke en particuliere armenzorg.

Dat ik door zelfstandige berekening tot de becijfering dezer verhouding wilde komen, geschiedde in hoofdzaak, om de gelegenheid te hebben eenige getallen te noemen; het enkel noemen der percentage-cijfers zegt zoo weinig.

Een kortere weg tot berekening dezer percentage is het optellen van kolom 13 op bladz. 471 van *Armenzorg in Nederland* van Mr. Ph. Falkenburg (3de deel). Het resultaat dier berekening is: f 39,508 of 14 % door de burgerlijke armenzorg, f 244,413 (**) of 86 % door

(*) Deze zijn hoofdzakelijk personen, die wel opgeven tot de Herv. Kerk te behooren, doch die nooit als lidmaat dier Kerk zijn aangenomen of die wegens verkeerd gedrag als onwaardige leden worden beschouwd.

(†) De vereeniging »Armenzorg» geeft in hare *Jaarverlagen* geene aantekening van de gezindte, waartoe hare ondersteunden behooren. Met echter voor de Hervormden dezelfde percentage aan te nemen, die alle jaren bij het burgerlijk armbestuur bestaat, zal geene misrekening worden gemaakt.

(§) Dit totaal is natuurlijk niet geheel zuiver, aangezien de cijfers van andere kerkelijke en particuliere instellingen, als b. v. de wijkvereenigingen en de vereeniging »Vrienden der Armen», buiten rekening zijn gelaten. Deze onzuiverheid komt echter der openbare armenzorg ten goede, want bij mederekening dezer cijfers zou natuurlijk het aandeel der openbare armenzorg dalen en zouden de beide andere getallen stijgen.

(**) Ten einde kolom 13 op zichzelf te kunnen optellen, is van de cijfers van den wijkarbeid in de wijken V en VIII der Herv. gemeente (bladz. 461), die de kolommen 13 en 14 te zamen bevatten, in elk der beide kolommen de helft gebracht.

de kerkelijke en particuliere armenzorg. Gelijk ik dus reeds hierboven opmerkte, was mijne berekening in het voordeel der burgerlijke armenzorg, doch de laatstgenoemde cijfers komen der waarheid meer nabij. Volkomen zuiver is deze verhouding natuurlijk niet te berekenen, omdat op het terrein der liefdadigheid ook verschillende kleine corporatiën of vriendenkringen zich bewegen, wier arbeid aan het oog van den onderzoeker ontsnapt.

Te Amsterdam betaalt de burgerlijke armenzorg 28 % van het totale cijfer, dat daar voor allerlei behoeftigen wordt uitgegeven. Laat men de zeer hooge kosten der gemeente-ziekenhuizen buiten rekening, dan betaalt de burgerlijke armenzorg aldaar f 314,862 van de f 217,004 of 15 %.

Wat doet nu de commissie in haar *Rapport* ten bate der armenzorg in deze twee groote steden? Zij ontwerpt eene zeer kostbare en omvangrijke organisatie voor de 15 %, die het burgerlijk armwezen draagt van de algemeene kosten der armenverzorging. Maar de overige 85 %, verdienen die ook niet, dat aan hunne verbetering de aandacht wordt gewijd?

Met deze vraag kom ik tegelijkertijd tot het bezwaar, dat ik in de derde plaats noemde: de commissie verwacht te veel van de wet en heeft te weinig vertrouwen in de energie en den wil voor wat waarlijk goed is, bij de kerkelijke en bijzondere instellingen.

In het oorspronkelijk voorstel van het departement Groningen, dat tot de samenstelling van het *Rapport* leidde, werd aan wetswijziging volstrekt niet zulk een alles overheerschend gewicht gehecht. Er werd eenvoudig gevraagd »een onderzoek naar hetgeen tot verbetering van de armverzorging is of wordt beproefd in ons land, in vergelijking ook met dergelijke pogingen in den vreemde»; en 2°. »een verslag, aanwijzende zoowel de beginselen, waarop een doelmatige armverzorging moet rusten, als de middelen waardoor deze beginselen in grootere en kleinere gemeenten kunnen worden toegepast».

Uit de correspondentie tusschen de commissie en het hoofdbestuur der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen (*) blijkt ten duidelijkste, dat de commissie door den gang van haar onderzoek ertoe kwam de Staatsarmenzorg meer op den voorgrond te stellen, terwijl het hoofdbestuur meer verwachtte van eene verbetering der kerkelijke en particuliere armenzorg.

De omschrijving der opdracht, die de commissie ontving, en de groote vrijheid van handelen, welke haar bij de uitvoering dier opdracht werd gelaten, boden aan de commissie eene zeer schoone gelegenheid, om na ernstig onderzoek met krachtige hand de lijnen aan te geven, waarlangs de kerkelijke en de particuliere armenzorg zich moesten bewegen, om meer dan tot heden aan haar doel te beantwoorden. De arbeid der commissie zou meer waardeering hebben gevonden, indien van deze gunstige ge-

(*) Zie het *Rapport*, bladz. 6—10.

legenheid, die niet zoo licht zal terugkeeren, op krachtiger wijze was gebruik gemaakt.

Als wij nader bezien, wat en hoe door de kerkelijke en particuliere instellingen wordt gewerkt, zal des te duidelijker blijken, welke goede grondslagen voor eene uitnemende armenzorg hier aanwezig zijn.

De belangrijkste armverzorgster in geheel Nederland is de Nederlandsche Hervormde Kerk. Waar de commissie hare mededeelingen omtrent de armverzorging dier Kerk met deze verklaring opent, kan het alleen uit gebrek aan intieme bekendheid met dien arbeid worden verklaard, dat die mededeelingen een zoo weinig waardeerend karakter dragen.

In *Armenzorg in Nederland* geeft Mr. Ph. Falkenburg de navolgende opgaven omtrent de uitgaven der Ned. Herv. diaconieën in Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage voor armen, zieken, weezen en oude lieden (*):

	<i>Amsterdam.</i>	<i>Rotterdam.</i>	<i>'s-Gravenhage.</i>
1881	f 313,694.—		f 105,495.—
1882	» 333,409.—		» 112,252.—
1883	» 336,462.—		» 114,883.—
1884	» 333,057.—		» 112,904.—
1885	» 342,470.—		» 115,834.—
1886	» 348,436.—		» 117,907.—
1887	» 354,787.—		» 120,765.—
1888	» 350,933.—		» 123,076.—
1889	» 355,214.—		» 130,706.—
1890	» 356,276.—	f 103,932.—	» 135,480.—
1891		» 109,477.—	» 144,361.—
1892		» 107,645.—	» 135,207.—

Deze cijfers zijn op zichzelf welsprekend; toch zou (niettegenstaande de financieele krachten dier diaconieën) hare methode van werken zóódanig kunnen zijn, dat alle hoop op hervorming naar de gewijzigde eischen en verhoudingen des tijds moest worden opgegeven.

(*) Ik heb hier de cijfers, door Mr. Falkenburg gegeven, eenvoudig overgenomen; alleen voor het jaar 1889 ('s-Gravenhage), dat bij Mr. Falkenburg ontbreekt, heb ik het cijfer zelfstandig berekend, met aftrek derzelfde posten, die in de andere jaren in mindering waren gebracht. Men moet echter uit deze cijfers geene conclusie trekken voor de vergelijking van den omvang der werkzaamheid dezer 3 diaconieën onderling.

Zoo geven de cijfers van Amsterdam de totale uitgaven aan, terwijl voor 's-Gravenhage de verplichte uitkeeringen ($\pm$ f 2550), de ontvangen verpleeggelden, enz. ($\pm$ f 10,000) en het onderhoud der verhuurde huizen ($\pm$ f 3000) in mindering zijn gebracht.

Trouwens, de splitsing der inkomsten en uitgaven der Herv. diaconie te 's-Gravenhage in zuivere en onzuivere is zeer zeker te verdedigen, maar behoeft toch eene nadere uitlegging, zonder welke zij aanleiding geeft tot de misvatting, dat de diaconie werkelijk de voordeelige saldo's had, die in Mr. Falkenburg's tabel W. op bladz. 163 zijn aangegeven, terwijl juist de diaconie voortdurend met nadeelige saldo's te kampen had.

Dat is echter geenszins het geval. Indien ik in het *Rapport* der commissie bijna op elke bladzijde als *nieuw* en *modern* zie aanbevelen de twee hoofdbeginselen: 1°. geen onderstand zonder grondig onderzoek; 2°. ieder geval op zichzelf beoordeelen, — dan kan ik niet nalaten te glimlachen, want zelfs de oudste diaken der drie bovengenoemde diaconieën herinnert zich niet, dat ooit eene andere methode is toegepast.

Te 's-Gravenhage b.v. bestaat volstrekt geen vooraf vastgesteld minimum- of maximumtarief van ondersteuning. Elk geval wordt geheel zelfstandig beoordeeld. Wel is door het gebruik een zeker tarief ontstaan, dat zich (buiten de toevoeging van tarwebrooden) beweegt tusschen *f* 1.50 en *f* 4.— in de 14 dagen (*), doch zelfs het woord »tarief» wordt in de vergaderingen niet genoemd, en zoodra de omstandigheden eenigszins buitengewoon zijn, wordt dan ook van de gewone bedragen belangrijk afgeweken; zoo zijn meermalen bedelingen toegekend van *f* 6, *f* 8 en *f* 10 in de 14 dagen.

Wat verder de methode van onderzoek en van omgang met de armen betreft, zoo werd er reeds op gewezen tijdens de oprichting der vereeniging »Armenzorg» te 's-Gravenhage, in een hoofdartikel in *Het Dagblad* van 19 Maart 1891, dat het Synodaal Reglement voor de Diaconieën uitnemende bepalingen bevat, die als grondslagen eener goede armenzorg nog niet zijn verouderd. Zeer zeker komen in dit reglement, dat binnen weinige jaren eene halve eeuw oud zal zijn, bepalingen voor, die herziening eischen; maar toch bevatten de artt. 4, 9, 11 en 12 grondbeginselen, welke door iedere instelling, die het ware belang der armen zoekt, gaarne zullen worden overgenomen.

En hoe worden nu deze beginselen door de plaatselijke diaconieën toegepast? Wederom kies ik 's-Gravenhage als voorbeeld en ik doe dat met te meer vrijmoedigheid, omdat de mededeeling onderaan de bladz. 40 en 41 van het *Rapport* nu juist den toestand te 's-Gravenhage niet als den besten teekent. Er zijn 21 diakenen, belast met het huisbezoek en de verzorging der huiszittende armen. Dit getal is zeker voor zulk eene groote gemeente te klein; maar toch is het een feit, dat de liefde en de opoffering van diakenen het mogelijk maken, dat nooit een gezin in ondersteuning wordt opgenomen, zonder dat het twee malen door één of meer diakenen is bezocht; dat de tijdelijk bedeeden bijna allen hunne wekelijksche bedeeing uit handen van den diaken persoonlijk ontvangen, en dat ook de vastbedeeden (dat zijn zij, in wier toestand door ouderdom of invaliditeit weinig verandering is te wachten) van tijd tot tijd een bezoek van den diaken ontvangen, terwijl vele diakenen geregeld tegenwoordig zijn bij de 14daagsche gelduitdeelingen aan de vastbedeeden in hun kwartier, zoodat er steeds gelegenheid is voor alle bedeeden den diaken te spreken.

Waar deze toestanden zóó zijn, waar zooveel geldelijke kracht en

(*) Niet *per week*, gelijk (vermoedelijk door slechte correctie) wordt aangegeven in *Armenzorg in Nederland* van Mr. Ph. Falkenburg, deel III, bladz. 144.

persoonlijke toewijding bestaan, daar behoeft men zeker niet te wanhopen aan het tot stand komen van verbeteringen, die door nieuwe tijden worden gevraagd.

Dit alles betreft de armenzorg in de Ned.-Herv. Kerk. Van de methode en de zorg bij andere kerkelijke gemeenten kan ik uit ervaring niet spreken; maar toch is het mij niet onbekend, dat in verschillende gemeenten der Luthersche en Gereformeerde Kerken de armenzorg plaats heeft met groote trouw en toewijding en met volkomen toepassing der individualiserende methode; terwijl hetgeen op bladz. 35 en 36 van het *Nutsrapport* wordt medegedeeld omtrent de Vereeniging van den H. Vincentius van Paulo, voldoende aanwijzingen bevat, om ook van Roomsche zijde op medewerking te mogen hopen, waar het geldt de verbetering der armenzorg.

Over de bijzondere niet kerkelijke instellingen zal ik niet behoeven te spreken. Deze zijn bijna alle van jongeren leeftijd dan hare kerkelijke zusters en het is juist bij hare oprichters, dat de denkbeelden omtrent armenzorg werden gevonden, welker verwezenlijking en volmaking het *Nutsrapport* zoo vurig wenscht.

Als men dit geheele veld van kerkelijke en particuliere werkzaamheid overziet, rijst als vanzelf de vraag aan de commissie: »Waarom niet eene krachtige poging gewaagd tot vernieuwing der belangstelling in de kerkelijke en particuliere armenzorg, ten einde door hervorming en samenwerking deze krachtige loten aan den stam van het Nederlandsche volksleven tot nieuwen bloei te brengen?»

De inhoud van het *Nutsrapport* en (meer nog) de bewoordingen van het bovengenoemde adres van »Liefdadigheid naar Vermogen» geven op dit »waarom» twee antwoorden; en dit onderwerp mag niet verlaten worden, zonder ze even onder de oogen te zien. 1°. De kerkelijke en de bijzondere liefdadigheid (maar vooral de eerste) toonen maar al te dikwijls door vasthoudendheid aan oude begrippen en door hare geheimzinnigheid, dat van haar op het punt van hervorming en samenwerking niet veel te verwachten is. 2°. Al zou de goede wil bij haar aanwezig zijn, de geldmiddelen, om dien wil uit te voeren, zouden haar ontbreken.

In beide antwoorden ligt een schijn van waarheid, maar toch ook niet meer dan een schijn.

Dat de kerkelijke armenzorg dikwijls bewijzen gaf van vasthoudendheid aan oude begrippen en van geheimzinnigheid, is niet te ontkennen. Het is slechts de vraag, in welke mate deze eigenschappen zich vertoonen. En dan geloof ik, dat dit niet zóó sterk is, dat niet met grond op hervorming en samenwerking zou zijn te hopen.

Eene zekere mate van vasthoudendheid aan gewoonten en methoden, voor welker deugdelijkheid men goede bewijzen meent te kunnen bijbrengen, is niet af te keuren. Een mensch of eene instelling, die bij elke windvlaag uit het Oosten of uit het Westen van richting verandert, verraaft zwakheid.

Van de oudste tijden af echter hebben menschen en menschelijke instellingen minder schuldig gestaan aan de zonde dezer zwakheid dan aan die andere zonde, welke daar lijnrecht tegenover staat, nl. het genieten en versterken van de kracht der eigen positie. Vooral bij de kerken en kerkelijke instellingen toonde deze zonde zich, helaas! dikwijls zeer sterk. In blinde liefde voor den weg, zelf met zoo vasten tred bewandeld, in vurigen ijver voor de middelen, zelf zoo proefhoudend bevonden, loopt men en roept men en strijdt men en het doel, het ideaal gaat verloren. Zoo is het gekomen, dat in naam van den Koning der Kerk daden zijn verricht, waarover deze Koning reeds voor eeuwen zijn: »Wee u, wee u!» had uitgesproken.

Ook de kerkelijke armenzorg heeft deze klip niet geheel kunnen ontzeilen. Uit groote zorg voor de diaconie en de diaconale instellingen is wel eens vergeten, dat ten slotte toch alleen met het belang der armen mocht worden gerekend, ook al moest de geheele diaconie in haar tegenwoordigen vorm te gronde gaan.

Toch, ik herhaal het, behoeft deze vasthoudendheid aan oude vormen, althans in onzen tijd, niemand af te schrikken. Op bladz. 40 van het *Nutsrapport* lezen wij: »Er is in de Hervormde Kerk een toenemende onvoldaanheid over de werking van hare armenzorg.» Ik mag er bijvoegen, dat deze onvoldaanheid niet buiten den kring der ambtsdragers gebleven is, maar reeds tot menige belangrijke hervorming heeft geleid.

Het gaat echter niet aan, alle onvolmaaktheden, die uit de maatschappelijke toestanden en uit gebrek aan medewerking voortkomen, op rekening te schrijven van het kerkelijk conservatisme.

En, bovendien, de onmiskenbare verdienste, die de kerkelijke armenzorg heeft door haar trouwen arbeid gedurende eeuwen, maakt haar toch zeker wel waardig, dat men zich eenige moeite en inspanning getrooste, waar men hare medewerking zoekt ook op nieuwe wegen. De welwillendheid en belangstelling, waarmede eenige denkbeelden en plannen tot hervorming door velen werden ontvangen, geeft grond voor de verwachting, dat de kerkelijke armenzorg, als werkelijk mannen van naam en talent zich aan haar wilden wijden, nog eene schoone toekomst wacht op het arbeidsveld der nationale liefdadigheid.

Ook de beschuldiging van geheimzinnigheid is te algemeen. De jaarrekeningen en statistische opgaven worden toch door alle kerkelijke en particuliere instellingen alle jaren overgelegd. Dat zij niet alle worden openbaargemaakt, is eene fout, die de instellingen zelf het meest benadeelt. De kerkelijke en de bijzondere armenzorg behoeven zich in het algemeen niet over haar arbeid te schamen.

De zeer uitgebreide mededeelingen in de werken van Mr. Ph. Falkenburg bewijzen voldoende, dat alle gewenschte opgaven door deze instellingen gaarne worden verstrekt; en indien wellicht eenig diaconaal of parochiaal bestuur in dezen achterbleef, zoo zou (althans waar het opgaven aan de Regeering betrof) een beroep op de hoogere kerkelijke vergaderingen

of machten zeker de gewenschte uitwerking hebben. Art. 16 van het Synodaal Reglement voor de Diaconieën in de Hervormde Kerk zou zeker niet gewijzigd worden, wanneer het burgerlijk bestuur meerdere inlichtingen vroeg, dan thans door de wet van 28 Juni 1854 worden gevorderd (*).

Dat niettemin herhaaldelijk, gelijk ook het *Nutsrapport* op verschillende bladzijden mededeelt, eene poging tot samenwerking is afgestuit op den onwil der kerkelijke armbesturen, vindt zijne hoofdoorzaak in één feit, nl. dat de hoofdvoorwaarde tot samenwerking steeds was: »het aanleggen van een centraal register”. Ook het *Nutsrapport* stelt op bladz. 300 en 301 het aanleggen van zulk een register als een eersten eisch op den voorgrond.

Tot de samenstelling van een zoodanig register, waarop ook de namen van al hunne armen zouden voorkomen, mogen de armverzorger der Kerk nooit vrijwillig medewerken; op dit punt verbiedt hun geweten het opheffen der geheimzinnigheid. Ongetwijfeld zou de wet aan de Regeering de macht kunnen geven hen daartoe te dwingen; maar het gebruik maken van die macht zou eene daad zijn van ongehoord en geheel onnoodig geweld.

Gelijk ik reeds schreef op bladz. 6, draagt de kerkelijke armenzorg een vertrouwelijk en broederlijk karakter. Hare grondgedachte is, dat de meer gegoede leden eener kerkelijke gemeente door tusschenkomst der diakenen hunne behoeftige broeders en zusters steunen en dat deze laatsten tot diakenen komen, niet gelijk de bedelaar, wien het onverschillig is, wie hem gaven schenkt, als hij slechts geholpen wordt, en die op het punt van »vragen” de phase van schroomvalligheid verre achter zich heeft, — maar dat zij komen in vertrouwen, als een broeder tot zijn broeder, wetende, dat hetgeen zij van hun toestand mededeelen, blijft bij den diaken of althans binnen den kring der diakenen. Indien nu dezen de namen en omstandigheden dier armen openbaarmaakten door plaatsing in een centraal register, zoo zouden zij van het in hen gestelde vertrouwen hetzelfde misbruik maken, dat een geestelijke of een geneesheer maken zou, als hij de hem in zijn ambt toevertrouwde familiegeheimen aan derden mededeelde. Wat

(*) Dat door vele diaconieën de nieuwe tabellen voor de statistiek van het armwezen, voor het eerst over het jaar 1898, zeer onvoldoende zijn ingevuld, ligt in hoofdzaak hieraan, dat hare administratiën niet op het geven van zulke uitgebreide inlichtingen zijn ingericht; terwijl ook bovendien de goede bedoelingen der Regeering hier en daar zijn misverstaan. In werkelijkheid wint bij diakenen de overtuiging meer en meer veld, dat het volharden in de bescheidenheid, waarmede zij hun omvangrijken arbeid tot heden bedekt houden, in onze dagen tot verkeerde gevolgtrekkingen leiden zou.

De stelling van den heer L. J. van Wijk, uitgesproken in de *Vragen des tijds* van Mei 1899, dat de door den Minister gevraagde armenstatistiek minder betrouwbaar zou zijn dan de beste andere statistiek, komt mij onverdedigbaar voor.

Het beantwoorden en vruchtbaar bewerken der gestelde vragen zal echter alleen mogelijk zijn wanneer door alle instellingen van weladigheid uniforme registers worden gehouden, waaruit de gewenschte opgaven gemakkelijk kunnen worden geëxtraheerd.

verhandeld wordt tusschen een arm lidmaat der kerk en zijn verzorger, is heilig.

De plaatsing dezer namen op een centraal register zou ook volkomen doelloos zijn. Van vele armen weet de diaken met bijna absolute zekerheid, dat zij bij geene andere instelling om hulp zullen aankloppen; hunne namen zouden dus op dat register pareeren, zonder dat ooit naar hen werd gevraagd.

Zoodra echter een arme zich ook elders om hulp aanmeldt dan bij de diaconie zijner kerk en hij dus zelf den eersten stap heeft gezet in de richting tot openbaarmaking van zijn toestand, is ook voor den diaken de reden tot geheimhouding opgeheven.

Er is dus niets tegen, dat van elken arme, omtrent wien inlichtingen worden gevraagd (waarmede bewezen is, dat hij zich tot derden om hulp heeft gewend), ook alle gewenschte inlichtingen worden gegeven. Bovendien ontvangt de diaconie talrijke aanzoeken om hulp, die moeten worden afgewezen of die, hoewel niet geweigerd, toch ook niet van ganscher harte worden toegestaan, omdat de betrouwbaarheid van den aanvrager niet met volkomen zekerheid is vast te stellen. Ook de namen dezer personen zullen gaarne door diakenen voor het centraal register worden opgegeven.

Op deze wijze zal dit register volkomen aan zijn doel beantwoorden; want het zal van de behoeftigen alleen die niet vermelden, van wie met de meest mogelijke gerustheid kan worden vertrouwd, dat zij (eenmaal geholpen door de diaconie hunner gemeente) zich bij geene anderen om hulp zullen aanmelden.

Ongetwijfeld blijft het bij deze wijze van werken mogelijk, dat een enkele onrechtmatig eene dubbele ondersteuning weet te verkrijgen, door met zekere sluwheid aan twee instellingen van liefdadigheid een volkomen vertrouwen in te boezemen; maar deze gevallen zullen zeldzame uitzonderingen blijven, die geenszins eene wetswijziging zouden rechtvaardigen, welke zou leiden tot een dwingend optreden der Regeering, waardoor menig trouw armverzorger slechts de keuze zou blijven tusschen nederlegging van zijn ambt of verkrachting van zijn geweten.

Tegenover de opmerking, dat de kerkelijke en de bijzondere armenzorg financieel toch in gebreke zouden blijven, ook al zouden zij mee willen gaan op den weg der hervorming, vermeld ik de bedragen, door de diaconieën der Ned.-Herv. gemeenten te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage ontvangen aan renten, collecten en giften (*).

(*) De cijfers voor Amsterdam zijn berekend uit tabel A (blad. 105) van *Armenzorg in Nederland* door Mr. Ph. Falkenburg (deel I); de cijfers voor 's-Gravenhage zijn ontleend deels aan Mr. Falkenburg, meerendeels aan de gedrukte diaconale rekeningen; de cijfers voor Rotterdam werden mij welwillend door de Rotterdamsche diaconie medegedeeld.

	Amsterdam.		Rotterdam.		's-Gravenhage.	
	Renten.	Collecten.	Renten.	Collecten.	Renten.	Collecten.
1881	f 170888	f 91507			f 51413	f 58691
1882	» 170264	» 89141			» 54027	» 64766
1883	» 176552	» 88061			» 56057	» 61965
1884	» 175922	» 91556			» 56714	» 66443
1885	» 171876	» 86705			» 57074	» 61374
1886	» 178359	» 73355			» 57863	» 64304
1887	» 177351	» 77256			» 58148	» 61255
1888	» 177669	» 77783			» 60739	» 64592
1889	» 173745	» 85817			» 61528	» 64275
1890	» 172227	» 84078	f 40332	f 50362	» 62093	» 66692
1891			» 38296	» 48939	» 61970	» 76842
1892			» 37681	» 45517	» 63317	» 70678

Deze cijfers bewijzen, dat althans de kerkelijke armenzorg voorloopig financieel nog niet machteloos staat. Als men daarbij in aanmerking neemt, dat in de laatste jaren de rentestandaard voortdurend daalt; dat het aantal liefdadige instellingen, die hulp vragen, steeds toeneemt, en bovendien, dat de thermometer der liefde voor zuiver kerkelijke instellingen bij velen nu juist niet op kookpunt staat, zoo is het een moed gevend verschijnsel, dat b. v. te 's-Gravenhage na 12 jaren de renten zijn gestegen met 23 $\frac{0}{10}$ en de opbrengst der collecten met 20 $\frac{0}{10}$.

Toch moesten deze cijfers gansch anders zijn. De Hervormde diaconieën zijn thans wel zuiver kerkelijke instellingen, maar krachtens haar oorsprong en het uitgebreide veld harer werkzaamheid dragen zij bijna een openbaar karakter (*). Ook bij hare ondersteuning wordt geen andere eisch gesteld, dan dat men zich zedelijk gedraagt en »lidmaat» is der Kerk, zonder verder naar richting of belangstelling te vragen, al moge deze laatste eene aanbeveling zijn. Zulke instellingen moesten warmer en meer algemeen gesteund worden. Bij de zeer aanzienlijke uitbreiding van het aantal inwoners der drie genoemde steden moesten de cijfers in bovenstaande tabel eene voortdurende en belangrijke stijging der opbrengsten aanwijzen.

Waarom is dat niet het geval?

Hoe komt het, dat een diaken, rondgaande voor de winterinschrijving ten bate der armen zijner gemeente en aanschellende aan twee heerenhuizen van gelijke waarde, bewoond door twee leden eener zelfde hooge vergadering, beiden even gefortuneerd, geen van beiden lid der Kerk, waartoe de diaken behoort, hoe komt het, dat hij aan het eerste huis de inschrijving van f 25 gereed vindt liggen en aan het tweede huis (na 2 dagen vergeefscho bezoek) den derden dag voor zijne volharding wordt beloond met 25 cents (†)? Waar ligt de oor-

(*) Zie omtrent dit openbaar karakter der Hervormde diaconieën o. a. de belangrijke historische mededeelingen van Mr. Ph. Falkenburg en Mr. J. H. van Zanten in *Armenzorg in Nederland*. 's-Gravenhage en Groningen.

(†) Historisch.

zaak, dat die diaken, verder gaande en aan het huis eener gegoede Indische familie de vrouw des huizes zelf aantreffende, op zijne beleefde vraag ten antwoord ontvangt: »Kom jij met die collecte, man? Ja, die belasting maakt die menschen arm. Hier, man, heb jij een cent!» (*)

Kunnen deze treurige ervaringen misschien worden verklaard uit onvoldoende belangstelling in kerkelijke zaken?

Maar hoe dan te verklaren, dat in het rijke, niet zeer kerkelijke Amsterdam eene neutrale, voortreffelijk ingerichte vereeniging als »Liefdadigheid naar Vermogen» nog met geldzorgen te kampen heeft? Deze dingen hebben slechts één verklaring, nl. het gebrek aan liefde, aan medegevoel, aan teerheid van ziel. Hier beseft men iets van de vreeselijke waarheid, dat het menschelijk hart van nature boos is en zelfzuchtig en liefdeloos.

Ik kan zeer goed rijkdom zien en verheug mij gaarne in het goede, dat anderen genieten; maar ik gevoel mij dikwijls treurig en verontwaardigd bij het aanschouwen van dat zorgeloos opsorpen van genot, terwijl nog geene twee straten verder gebrek geleden wordt. Er wordt gebrek geleden in menige woning binnen het rijke Amsterdam, het welvarende Rotterdam, het weelderige 's-Gravenhage. En dat zij, die genieten, dat zoo zorgeloos doen kunnen, komt alleen hierdoor, dat zij niet weten, wat er geleden wordt. Maar waarom weten zij dat niet? Omdat zij het *niet willen* weten. In dat »*niet willen*» ligt de zwarte plek van het menschelijk hart.

Maar als nu de nood dreigt en de beden der armen vloeien milder dan de gaven der rijken, laten wij dan niet dadelijk zeggen: »De liefdadigheid is onmachtig, de Staat moet te hulp komen»; maar laten wij roepen en werken en bidden, bidden, dat God de harde harten verteedere en de gesloten beurzen opene. Want, Gode zij dank, er zijn in ons goede Nederland op dit gebied nog zooveel schoone dingen te zien. Er zijn er nog zooveel, die niet alleen veel geven, maar die gaarne geven, bij wie men geneigd is te vragen: »Zou het wel waar zijn, dat het menschelijk hart van nature boos is en zelfzuchtig en liefdeloos?»

III.

Werd hiervóór in hoofdzaak het terrein opgenomen, waar de tuschenkomst van den wetgever *niet* wordt gewenscht, ten besluite volge eene aanduiding van hetgeen van wetswijziging wordt gehoopt door hen, die de richting volgen, welke het minst afwijkt van het standpunt, door den wetgever van 1854 ingenomen.

In de vorige bladzijden werd voldoende aangetoond, waarom deze richting het bestaan eener bloeiende kerkelijke en bijzondere armenzorg

(*) Historisch.

ten zeerste in het belang acht van den Staat. Wanneer dit vaststaat, moet de wet bepalingen bevatten omtrent het toekennen van subsidien uit openbare kassen aan instellingen van liefdadigheid. Die subsidieering mag geenszins »regel" zijn, want dat zou niets zijn dan overheidszorg in bedekten vorm. Waar echter eene instelling van liefdadigheid getoond heeft levensvatbaarheid te bezitten en met vrucht te arbeiden, doch bijzondere omstandigheden haar ondergang zouden kunnen veroorzaken, in deze en dergelijke gevallen moet de overheid ter hulpe kunnen komen.

Zijn ten slotte noch kerkelijke noch bijzondere liefdadigheid in staat een arme te helpen, dan moet, evenals onder de tegenwoordige wet, de overheid zelf die taak op zich nemen. Dit optreden der overheid is wel geene bepaalde liefdadigheid, maar het moet nog veel verder verwijderd blijven van politiezorg. Even ernstig als dus het behoud van art. 20 der tegenwoordige armenwet wordt gevraagd, even sterk wordt naar wijziging van art. 21 verlangd. De bewering, dat de overheid alleen zou mogen helpen, om den arme als 't ware van den hongerdood te redden, eene beschouwing, welke door sommigen uit den inhoud van het tegenwoordig art. 21 schijnt te worden afgeleid, is eener Christenmatie onwaardig. De gemeentebesturen moeten, waar de natuurlijke helpers ontbreken en waar de liefdadigheid onmachtig is, eenvoudig hun werk overnemen, en de hoogere regeeringscolleges behooren de macht te hebben te waken, dat bij de vervulling dezer taak noch te schraal noch te ruim worde te werk gegaan. Ook behoort de wet de regelen vast te stellen, volgens welke gemeenten, die voldoende aantonen geene middelen te bezitten of te kunnen bijbrengen voor eene goede vervulling dier taak, daarin door rijk of provincie kunnen worden bijgestaan.

De regeling van haar dienst voor de armverzorging moet, behoudens hooger toezicht, aan de gemeentebesturen worden overgelaten; alleen moet de wet voorschriften bevatten omtrent het te werk stellen van personen, die zich om hulp bij de gemeentebesturen aanmelden.

Bij dit woord »te werk stellen" moet niet uitsluitend (zelfs niet in de eerste plaats) worden gedacht aan de gewone werkverschaffing, al zal ook deze vorm van armverzorging niet zelden door de burgerlijke besturen nog beter dan door kerkelijke en bijzondere instellingen kunnen worden behartigd. Hier wordt meer de nadruk gelegd op gedwongen werkzaamheid en op de noodzakelijkheid tot oprichting van werkhuizen. Het verblijf in deze inrichtingen waarborgt wel den arme voorziening in zijne levensbehoeften; maar zij dragen daarbij een zóódanig streng karakter, dat niemand voor zijn genoegen erin zal verblijven.

Omtrent het geheele systeem van gedwongen arbeid, waarvan het bestaan van het werkhuis eene hoofdvoorwaarde is, zou ik (behoudens eenige argumenten en uitdrukkingen) willen overnemen de §§ 23—25 der »hoofdpunten voor eene nieuwe armenwet" uit het *Nutsrapport* met de toelichting op bladz. 263—285.

Noch het Engelsche werkhuis, dat, door in alles te willen voorzien, ten slotte nergens voor voldoet, noch het Duitsche werkhuis, dat te zeer eene strafplaats is, kan aan Nederlandsche eischen voldoen. Maar van het werkhuis, zooals de commissie zich dat voorstelt en zooals zij het omschrijft in haar *Rapport* op bladz. 276 met de woorden van Mr. N. G. Pierson, daarvan kan tot verbetering onzer toestanden veel worden verwacht. Hiermede zou tevens de mogelijkheid zijn geopend tot hetgeen ik noemde op bladz. 363, nl. het overnemen door de overheid van de zorg voor die armen, wier verzorging een krachtiger optreden vraagt, dan eene kerkelijke of particuliere instelling zich tegenover hare medeburgers mag veroorloven.

De publieke opinie maakt onderscheid tusschen »armen» en »hulpbehoevenden». Ditzelfde onderscheid moet ook worden gemaakt in de wet. *Arm* is ieder, wien de middelen ontbreken, zich het noodige aan te schaffen voor voeding en dekking. *Hulpbehoevend* zijn alleen die armen, wien het onmogelijk is, zonder hulp van anderen uit dien toestand te geraken.

Indien een werkman in de zomermaanden veel meer verdient, dan voor zijn levensonderhoud noodig is, doch hij verbrast en verteert dat en bevindt zich daardoor bij de eerste werkeloze week in nood, zoo is hij wel arm, maar daarom niet hulpbehoevend. Indien een man met een gezond, sterk lichaam door luiheid, onachtzaamheid of onwiligheid ten slotte niemand meer vinden kan, die hem in zijn dienst wil nemen, zoo is hij wel arm, maar daarom niet hulpbehoevend.

Hulpbehoevend zijn de weduwen, de weezen, de zieken, de invaliden, de lijders door socialen nood. Dezen moeten door de liefdadigheid en bij gebreke daarvan door het burgerlijk armbestuur geholpen worden, zoo mogelijk met verschaffing van voor hen passenden arbeid.

Maar de armen door eigen toedoen mogen niet komen ten laste der liefdadigheid; het is verkeerd voor henzelf en afnattend voor de armverzorger. Tegenover deze personen moet, allereerst in hun eigen belang, met kracht worden opgetreden door de overheid, waarbij burgerlijk bestuur, politie en justitie elkander broederlijk de hand moeten reiken. Het werkhuis is daarbij een onmisbaar hulpmiddel. De opmerking is gemaakt, dat men bij het bouwen van werkhuisen de afmetingen maar niet al te ruim moest nemen, want dat de bewoners wel eens zouden kunnen ontbreken. Deze opmerking is niet misplaatst, en het ware te wenschen, dat zij eene profetie bevatte. Niemand zal ooit moeite doen, een werkhuis »vol» te maken; hoe gunstiger de volkstoestand is, des te kleiner zal de bevolking van het werkhuis zijn. Doch al stond het werkhuis ook jaren ledig, dan stond het nog niet nutteloos; want het feit, dat er een werkhuis is, zal menigeen terughouden van daden, waardoor hij of zijn gezin armlastig zou worden. Hij, die zichzelf of zijn gezin tot armoede heeft gebracht en weigert de plaats, welke hem in het werkhuis wordt

aangewezen, in te nemen, moet zich met plaatsing in eene rijks-werkinrichting en (bij voortgezet wangedrag) zelfs met gevangenisstraf bedreigd weten. Hier eindigt echter het gebied der armenwet en wordt het terrein der strafwetgeving betreden.

Behalve het overnemen door de overheid van de zorg voor niet hulpbehoevende armen noemde ik op bladz. 3 ook »de bescherming en medewerking van de zijde der overheid» als eene gave, die de vrije liefdadigheid van wetswijziging verwacht (*).

De bescherming zou allereerst kunnen bestaan in strenge strafbepalingen tegen hen, die met valsche opgaven ondersteuning trachtten te bekomen. Voor zooverre deze valsheid niet onder de gewone strafwetgeving valt, verdient zeker overweging het denkbeeld der commissie voor het *Nutsrapport*, om deze bedriegerijen te straffen met plaatsing in eene rijkswerkinrichting. In ieder geval moet tegen zulke personen met kracht worden opgetreden. Het bedriegen van instellingen van weldadigheid staat gelijk met het »bestelen der armen», een vergrijp, dat van de oudste tijden af in Holland zeer strenge afkeuring vond.

Een tweede vorm, waarin de overheid hare bescherming kan verleen en aan instellingen van weldadigheid van geene twijfelachtige beteekenis, is het regelen der vrijheid tot het houden van collecten of geldinzamelingen, een onderwerp, waarover in de »hoofdpunten» van het *Nutsrapport* geen enkel voorstel wordt aangetroffen. Deze vrijheid is thans onbeperkt. Volgens art. 13 der wet van 28 Juni 1854 mag iedere instelling van weldadigheid eene openbare inzameling houden, mits zij daarvan driemaal vier en twintig uren te voren kennis geve aan het gemeentebestuur. Van deze vrijheid wordt, vooral door diaconieën, een trouw gebruik gemaakt en de openbare collecten vormen een belangrijk deel harer inkomsten. Helaas echter, heeft deze vrijheid ook geleid tot misbruik. Worden de kerkelijke collecten steeds gehouden door mannen, die dit lastig en moeilijk werk uit vrije toewijding en belangstelling verrichten, er zijn ook personen op het denkbeeld gekomen van dit collecteeren een beroep te maken. Deze beroepscollectanten stellen zich beschikbaar voor elke instelling, die hunne hulp wil betalen; zij collecteeren voor instellingen van zeer geringe of zelfs twijfelachtige beteekenis; zij verzamelen den eenen dag veel, den anderen dag weinig; doch steeds vloeit een groot deel van het verzamelde in eigen buidel.

Reeds meermalen hebben gemeentebesturen getracht op allerlei gronden zoodanige collecten te stuiten, doch zeer zelden durfden zij met genoemd

(*) Behalve door wijziging der „Wet tot regeling van het Armbestuur” kan de wetgever nog op vele andere wijzen de kerkelijke en particuliere liefdadigheid steunen. Zoo bevatten o. a. de beide wetsontwerpen van den Minister Cort van der Linden: „Omtrent de vaderlijke macht en de voogdij” en „Omtrent maatregelen ten opzichte van jeugdige personen”, zooveel uitnemende bepalingen, dat allen, die zich in den dienst der barmhartigheid met het verzorgen van ouderloozen en verlatenen bezighouden, slechts kunnen betreuren, dat de behandeling dier wetsontwerpen in de Tweede Kamer zoo langzaam vordert.

wetsartikel voor oogen dóór te tasten. Achter het regeeringsverslag van 1896 over de verrichtingen van het armbestuur komt nog een afschrift voor van het Koninklijk Besluit van 13 November 1897, n°. 28, waarbij het gemeentebestuur van 's-Gravenhage in het ongelijk wordt gesteld tegenover het bestuur der weesinrichting »Beth Pèlet" te Vianen, welk bestuur op 29 Juni 1896 eene behoorlijk aangekondigde collecte te 's-Gravenhage had gehouden, welke inzameling echter door de politie was gestuit, op grond dat zij geschiedde zonder vergunning van Burgemeester en Wethouders.

Dit college had namelijk overwogen, dat in art. 13 der armenwet blijkbaar alleen bedoeld werden instellingen, binnen de gemeente gevestigd, doch dat inzamelingen ten behoeve van instellingen, in andere gemeenten gevestigd, vielen onder het Koninklijk Besluit van 22 September 1823 en alzoo niet mochten plaats hebben zonder vergunning van Burgemeester en Wethouders, welke vergunning (blijkens kennisgeving aan het betrokken bestuur van 22 Juni 1896) was geweigerd.

De koninklijke beslissing ontnam echter aan Burgemeester en Wethouders hunne illusie. »Beth Pèlet" is erkend als instelling van weldadigheid en mag dus collecteeren, waar en zoo dikwijls het verkiest (*). Hetzelfde voorrecht heeft ieder, die slechts zorgt, dat zijne instelling behoorlijk is ingeschreven of erkend, zonder dat de Regeering eenig recht heeft zich te overtuigen, dat de ingezamelde gelden werkelijk in den dienst der barmhartigheid worden besteed.

Deze toestand mag niet blijven bestaan. Het voortdurend collecteeren aan de huizen der ingezetenen door allerlei vreemde collectanten voor weinig bekende of zelfs verdachte doeleinden geeft niet alleen een wantrouwen bij velen, die daardoor alle collecten in den ban doen tot groot nadeel der armen; maar het is ook oorzaak, dat de degelijke personen, die den diaconieën bij het collecteeren ter zijde staan, zich terugtrekken. Het collecteeren voor de armen, vroeger eene eer, zou, tot een baantje verlaagd, eene schande worden.

Het ware wellicht het beste, alle collecteeren te verbieden, tenzij met toestemming van het gemeentelijk of provinciaal bestuur. De gevallen, waarin deze besturen hunne toestemming konden weigeren, moesten dan in de wet worden genoemd. Doch om zoo min mogelijk inbreuk te maken op bestaande rechten en gebruiken, zou ook de tegenwoordige regeling kunnen behouden worden; doch uitsluitend voor instellingen, binnen de gemeente gevestigd, en met belangrijke uitbreiding der bevoegdheid van Burgemeester en Wethouders tot stuiting der inzameling. Deze stuiting zou b. v. moeten geschieden, indien bleek, dat voor de kosten van beheer der instelling meer dan een bepaald deel harer

(*) Ik wil hiermede niets zeggen ten nadeele van »Beth Pèlet", doch indien deze stichting het vertrouwen harer landgenooten wil verwerven, moet zij langs andere wegen in hare behoeften trachten te voorzien, dan door beroepscollectanten met hare geldinzamelingen te belasten. De geheele wijze van collecteeren en de daarbij verspreide circulaire, nog in dit voorjaar te 's-Gravenhage, maakten een ongunstigen indruk.

inkomsten werd gebruikt of dat de ingezamelde gelden aan andere dan liefdadige doeleinden werden besteed, een en ander te bewijzen uit de jaarlijksche opgaven, welke door alle instellingen van weldadigheid aan de Regeering moeten worden gedaan. Bovendien moet het beginsel vastgehouden worden, dat collecteeren in dienst der liefdadigheid ook een werk der liefde moet zijn. Collecteeren door beroepscollectanten moet onherroepelijk verboden zijn. Indien de wetgever deze bepalingen kon tot stand brengen, zou hij niet alleen vele instellingen van weldadigheid ten zeerste aan zich verplichten, maar hij zou den dank oogsten van vele goede burgers, die gaarne aan eene aanvraag om hulp voldoen, doch dan ook zekerheid wenschen, dat hunne gave goed is besteed.

Dit alles geldt de *bescherming* van de zijde der overheid, doch nevens hare *bescherming* kan de overheid ook hare *medewerking* verleen aan de vrije liefdadigheid.

Deze medewerking (zal zij goed zijn) moet berusten op wederkeerige waardeering en sympathie. Het is onmogelijk, in een kort bestek alle vormen aan te wijzen, waarin deze samenwerking kan geschieden, doch als algemeene regel mag wel gelden, dat de eerste stappen in de richting van samenwerking moeten uitgaan van de burgerlijke overheid; de veelheid der kerkelijke en particuliere krachten, werkzaam op dit gebied, maakt het niet waarschijnlijk, dat eene poging, van één harer uitgaande, met succes zou worden bekroond.

Merkwaardig op dit gebied is o. a. de overeenkomst, op initiatief van den wethouder Mr. J. G. Schölvinc gesloten tusschen het burgerlijk armbestuur en verschillende kerkelijke commissiën en vereenigingen te Amsterdam, waarbij de kerkelijke bezoekbroeders zich belasten met de uitreiking der bedeelingen van het burgerlijk armbestuur in de huizen hunner geloofsgenooten (*). Dit is wel een zeer schoone vorm van samenwerking, die zeker navolging verdient. Ook de oprichting der centrale commissie van armenzorg te Hoorn, welke reeds in 1888 op initiatief van den burgemeester tot stand kwam en uitmuntend heeft gewerkt, is een bewijs, wat een beleidvol optreden der overheid in dezen vermog (†).

De onmisbare voorwaarde voor de medewerking der overheid is natuurlijk, dat zij wete, welke instellingen van weldadigheid binnen de gemeente bestaan, op welk gebied en volgens welke methode zij arbeiden en hoever hare bemoeiingen en financieele krachten gaan. Alle opgaven daartoe moeten natuurlijk gevraagd of ongevraagd door de besturen dier instellingen aan de gemeentebesturen worden verstrekt.

Het bijhouden van een centraal armenregister kan alleen geschieden door de gemeentebesturen. Zulk een register zou moeten bevatten de

(*) Zie omtrent deze zaak o. a. de bladz. 23 en 24 der *Mededeelingen uit wijk XXVI der Ned. Herv. Gemeente te Amsterdam*, 1896, door A. Voorhoeve, wijk-predikant, en de *Rapporten* der werkzaamheden van de »Vrijwillige Burgerlijke Armverzorging» door Nederduitsch-Hervormde Gemeenteleden te Amsterdam over de jaren 1896—1898.

(†) Zie het *Nutsrapport*, bladz. 70 en 71.

namen en verdere opgaven van alle armen, die zich binnen de gemeente om hulp hebben aangemeld, met uitzondering van die, welke alleen door de armverzorger hunner kerkelijke gemeente worden ondersteund, zonder zich bij andere ingezetenen of instellingen te verwoegen (*).

De bestuurders van alle instellingen behooren omtrent elken arme, van wien hen opgaven worden gevraagd, ten spoedigste de meest volledige inlichtingen te verschaffen; en wederkeerig worden uittreksels uit het register aan alle belangstellenden op hunne aanvraag onmiddellijk verstrekt.

Bestuurders van liefdadige instellingen, welke nalatig of onbetrouwbaar bleken in het doen der opgaven ten dienste van het gemeentebestuur of van het centraal register, behooren door de wet tot het indienen der juiste opgaven te kunnen worden gedwongen; in het uiterste geval moet een rechterlijk vonnis de overlegging hunner administratiën en armenregisters kunnen bevelen.

Een zeer gewenschte vorm, waarin de overheid hare medewerking kan schenken aan de vrije liefdadigheid, is de oprichting van een *armenraad*, samengesteld uit afgevaardigden van het burgerlijk armbestuur en van de besturen van alle bekende instellingen van weldadigheid binnen de gemeente. Ook het initiatief tot oprichting van den armenraad kan van niemand anders uitgaan dan van het gemeentebestuur, dat ook de leiding van den raad in handen moet houden. Evenals bij de kamers van koophandel en de kamers van arbeid zouden de taak en de rechten der armenraden in de wet moeten zijn omschreven; zij zouden daardoor eene officieele positie innemen en de kosten harer vergaderingen, correspondentiën, enz. konden uit openbare kassen worden bestreden.

Welke de beteekenis van den armenraad zal zijn in het openbaar leven en welke kracht van hem zal uitgaan op het terrein der armverzorging, zal geheel worden bepaald door de wijze, waarop de raad zijne taak opvat en vervult. Alles zal (vooral in den aanvang) afhangen van de persoonlijkheden, die de leiding in handen nemen.

Het *Nutsrapport* zegt op bladz. 313, § 37, al. 6: »De taak van den armenraad is: het bespreken van gemeenschappelijke belangen en het beramen van maatregelen tot bevordering van goede armenzorg; het samenstellen van het jaarverslag, betreffende het armwezen in de gemeente; en het geven van adviezen omtrent de verdeeling van erfstellingen en legaten, bedoeld in art. 925 van het burgerlijk wetboek.»

Deze omschrijving en de geheele toelichting van § 37 (bladz. 314—316) stelt op bijna onverbeterlijke wijze de beteekenis van den armenraad in het licht.

Ten besluite van dit derde en laatste deel van mijn opstel meen

(*) Zie omtrent dit centraal register de beschouwingen op bladz. 378 en 379.

ik het voorbeeld der Nutscommissie te moeten volgen en in eenige korte paragrafen te moeten samenvatten, wat in de voorafgaande bladzijden omtrent de beginselen en den inhoud eener gewijzigde armenwet is voorgesteld als begeerlijk en goed voor het Nederlandsche volk.

Ik heb daarbij zooveel mogelijk gestreefd naar beknoptheid en heb mij alleen op die punten, waar een geheel nieuw denkbeeld op den voorgrond trad, eenige uitweiding veroorloofd.

Droegen mijne beschouwingen, vooral tegenover den belangrijken arbeid der commissie voor het *Nutsrapport*, misschien hier en daar een afbrekend karakter, de inhoud der 17 korte paragrafen (*) moge bewijzen, dat toch niet enkel »afbreken" het doel van mijn schrijven was.

§ 1. Het is een der hoogste plichten van de ingezetenen des Rijks, hulp en bijstand te verleen en aan hen, die noch uit eigen middelen noch door steun dergenen, die volgens de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek daartoe zijn verplicht, in hun onderhoud kunnen voorzien.

Het bestaan van eene bloeiende kerkelijke en bijzondere armenzorg is een rijksbelang, als zijnde een krachtig middel tot steun der behoeftigen en tot zedelijke verheffing der gegoeden.

Waar de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid geene of geene toe-reikende ondersteuning kan verschaffen, neemt de overheid de zorg voor de behoeftigen op zich.

§ 2. De armenzorg van overheidswege is opgedragen aan het bestuur der gemeente, waar de behoeftige, op het oogenblik dat hij zich om hulp aanmeldt, als ingezetene is ingeschreven.

De zorg voor armen, die nergens als ingezetenen zijn ingeschreven, wordt door den Staat, tegen vergoeding der kosten, aan een openbaar of bijzonder armbestuur opgedragen (†).

Behoudens het bepaalde bij § 3 is de regeling der armenzorg in elke gemeente overgelaten aan het gemeentebestuur, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten.

§ 3. In elke gemeente is een burgerlijk armbestuur, bestaande uit ten minste drie leden, bijgestaan door een secretaris, allen te benoemen door den gemeenteraad.

Behoudens de gevallen, bij de wet of bij Kon. Besluit vastgesteld, kunnen de functiën van het burgerlijk armbestuur worden opgedragen aan Burgemeester en Wethouders en kan de gemeente-secretaris of de gemeente-ontvanger tot secretaris van het burgerlijk armbestuur worden benoemd.

§ 4 (R.). Zooveel mogelijk moet in of voor elke gemeente de ge-

(*) Waar ik eene paragraaf geheel of bijna ongewijzigd uit het *Nutsrapport* heb overgenomen, heb ik dat aangegeven door plaatsing van eene (R.) achter het § teeken.

(†) Indien eene bepaling in den geest van deze alinea in de wet kon worden opgenomen, zou tevens zijn te gemoet gekomen aan het bezwaar ten opzichte der grensgemeenten, waarop door den heer Nolens in de Kamerzitting van 9 December 1898 werd gewezen.

legenheid bestaan, om personen, die hulp vragen en tot werken in staat zijn, te werk te stellen.

§ 5 (R.). Er worden van gemeentewege werkhuizen opgericht voor de behoeftigen, die, wegens luiheid, lichtzinnigheid of slecht gedrag, geen onderstand in anderen vorm behooren te verkrijgen.

Verschillende gemeenten kunnen zich vereenigen, om voor gezamenlijke rekening één werkhuus op te richten.

Aan gemeenten, die daartoe niet overgaan, kan, zoo noodig, bij Koninklijk Besluit, na ingewonnen advies van Gedeputeerde Staten, de verplichting tot oprichting van een werkhuus worden opgelegd.

§ 6 (R.). Tot plaatsing in eene rijkswerkinrichting kan veroordeeld worden :

a. hij, die, hoewel in staat zijn gezin te onderhouden, door luiheid of slecht levensgedrag dat in die mate nalaat, dat het gezin armlastig wordt;

b. hij, die zich om onderstand bij het burgerlijk armbestuur aangemeld heeft en die weigert den hem opgedragen arbeid te verrichten of zich in een werkhuus te doen opnemen, zonder te zorgen, dat zijn gezin niet armlastig wordt;

c. hij, die, in een werkhuus opgenomen, zich aldaar op ergerlijke wijze tegen de tucht vergrijpt;

d. hij, die opzettelijk valsche opgaven doet, met het oogmerk onderstand te verkrijgen.

§ 7 (R.). Onder de wet vallen alle instellingen van weldadigheid, die zich leniging of voorkoming van armoede ten doel stellen.

§ 8 (R.). verkort). In elke gemeente wordt door den gemeenteraad eene lijst samengesteld, vermeldende alle instellingen van weldadigheid binnen de gemeente, de namen harer bestuurders en den aard harer werkzaamheid.

De bestuurders van die instellingen zijn verplicht de noodige opgaven daarvoor, ook ongevraagd, aan het gemeentebestuur te verschaffen.

§ 9. De reglementen (statuten) en de jaarlijksche rekeningen van alle instellingen van weldadigheid worden aan het gemeentebestuur en aan Gedeputeerde Staten medegedeeld.

Deze reglementen moeten alle de bepaling bevatten, dat door de instelling een register wordt bijgehouden, volgens door de Regeering vastgesteld model, van alle personen, die zich om hulp bij haar hebben aangemeld, zoowel waar die hulp is geweigerd, als waar zij is toegestaan (*).

Bij weigering wordt de reden daarvan, bij ondersteuning de aard en het bedrag daarvan in het register vermeld.

Bij twijfel omtrent de opvolging van deze bepaling hebben Ged. Staten de bevoegdheid, zich daaromtrent zekerheid te verschaffen.

§ 10. De bestuurders der instellingen van weldadigheid zijn verplicht,

(*) Zie omtrent de wenschelijkheid dezer uniforme registers de noot op blad. 18.

alle gewenschte opgaven aan de overheid te verschaffen, welke voor het samenstellen van een rijks- of gemeenteverslag in zake armenzorg of voor andere doeleinden door de Regeering worden gevraagd.

Overlegging of openbaarmaking van het register, bedoeld in § 9, kan alleen in door de wet bepaalde gevallen bij uitspraak van den rechter worden bevolen.

Indien echter het burgerlijk armbestuur omtrent een bepaald persoon bij eene instelling van weldadigheid inlichting vraagt, zoo volgt omtrent dien persoon binnen 24 uren een uittreksel uit het register. Ook wordt een uittreksel uit het register ingezonden, zoodra wegens onwaardigheid van den arme eene aangevraagde of genoten ondersteuning is geweigerd of ingetrokken, binnen 48 uren nadat tot deze weigering of intrekking is besloten.

§ 11 (R.). De bestuurders, die nalatig blijven in het doen der opgaven, bedoeld in § 8, § 9 en § 10, of wier opgaven blijken niet overeenkomstig de waarheid te zijn, kunnen met geldboete worden gestraft; ook kan aan de door hen bestuurde instellingen de bevoegdheid worden ontnomen tot het houden van collecten of inzamelingen, tot het aanvaarden van erfstellingen of legaten en tot het aangaan van burgerlijke handelingen, bedoeld in art. 1691 B. W.

§ 12. De besturen van instellingen van weldadigheid, welke geplaatst zijn op de lijst, bedoeld in § 8, hebben de bevoegdheid binnen de gemeente, waar zij gevestigd zijn, collecten of geldinzamelingen te houden, mits deze inzameling minstens eene week vooraf aan het gemeentebestuur is aangekondigd.

Zoo twee inzamelingen op één dag zouden plaats hebben, mag alleen deze plaats hebben, die het eerst is aangekondigd.

Burgemeester en Wethouders hebben de bevoegdheid de inzameling te stuiten in de navolgende gevallen:

1°. Wanneer zij plaats heeft, niettegenstaande dat aan het betrokken bestuur was bericht, dat eene andere inzameling den voorrang had; 2°. wanneer het blijkt, dat de personen, met de inzameling belast, daarvoor eene geldelijke belooning genieten; 3°. wanneer uit de laatst overgelegde rekening der instelling blijkt, dat voor de kosten van beheer meer dan een bepaald deel der inkomsten is gebruikt of dat de inzameling niet wordt vereischt tot bestrijding der uitgaven ten bate der armen, die door de instelling worden ondersteund; 5°. wanneer tegen bestuurders der instelling rechtsingang is verleend als verdacht van nalatigheid of onwaarheid, bedoeld in § 11, of als zij te dier zake zijn veroordeeld.

Bestuurders der instelling kunnen zich tegen deze stuiting vanwege Burgemeesters en Wethouders in hooger beroep begeben bij Gedepr. Staten of bij den Koning.

§ 13. Ten kantore van het burgerlijk armbestuur wordt een cen-

traal register gehouden van alle behoeftigen, wier namen bij dat bestuur bekend zijn.

Dit register is zooveel mogelijk op dezelfde wijze ingericht als de registers, bedoeld in § 9, en bevat niet alleen de namen van den behoeftige en de leden van zijn gezin, doch ook alle verdere bijzonderheden, die tot kennis van zijn toestand noodig zijn, benevens aantekening van de ondersteuning of ondersteuning, door hem genoten, of van de redenen, waarom deze zijn geweigerd of ingetrokken.

In het register worden opgeteekend: 1°. alle personen, die zich bij het burgerlijk armbestuur hebben aangemeld; 2°. alle personen, omtrent wie gevraagd of ongevraagd door kerkelijke en bijzondere instellingen van weldadigheid aan dat bestuur inlichtingen zijn verschaft.

§ 14. Uittreksels uit het centraal register omtrent bepaalde personen worden op verzoek binnen 24 uren verstrekt aan bestuurders der instellingen van weldadigheid, voorkomende op de lijst, bedoeld in § 8, en aan particuliere personen.

Aan de laatsten kan bij besluit van het burgerlijk armbestuur eene gevraagde inlichting worden geweigerd, indien dit bestuur meent, dat de aanvraag niet geschiedt in het belang van den behoeftige.

§ 15 (R.). In gemeenten met een zielental boven een in de wet bepaald minimum is een algemeene armenraad, bestaande uit vertegenwoordigers van het burgerlijk armbestuur en afgevaardigden van alle instellingen van weldadigheid, voorkomende op de lijst, bedoeld in § 8.

De taak van den armenraad is: 1°. het bespreken van gemeenschappelijke belangen; 2°. het beramen van maatregelen tot bevordering eener goede armenzorg; 3°. het samenstellen van het jaarverslag betreffende het armwezen; 4°. het geven van adviezen omtrent de verdeeling van erfstellingen en legaten, bedoeld in art. 925 B. W.

§ 16 (R.). De wet bevat bepalingen, waardoor Gedeputeerde Staten de macht hebben te waken, dat het gemeentebestuur aan het burgerlijk armbestuur niet de noodige middelen onthoudt, om zijne taak naar behooren te vervullen.

Gelijke macht wordt hun gegeven, om het doen van te ruime uitgaven voor het armwezen tegen te gaan.

§ 17. De wet bevat bepalingen omtrent het toekennen van subsidien: *a.* door Rijk, Provincie of Gemeente aan kerkelijke en bijzondere instellingen van weldadigheid; *b.* door het Rijk of de Provincie aan gemeentebesturen tot tegemoetkoming in de kosten der openbare armenzorg.

's-Gravenhage.

J. R. SNOECK HENKEMANS.